

LLENGUA I IDENTITAT EN EL CONTEXT PLURILINGÜÍSTIC I MULTICULTURAL D'ANDORRA¹

Autora:

Estel Margarit Viñals
Sociòloga investigadora del
CRES de l'Institut d'Estudis
Andorrans

Les últimes dècades hem estat testimonis d'un increment notable del contacte i l'heterogeneïtat de les llengües, les cultures i les identitats. Tal com afirma Bauman (1998), la «mobilitat humana» s'ha convertit en una de les característiques estructurals principals de les nostres societats, i la pluralització de les formes de vida n'és una de les principals conseqüències (Berger i Luckmann, 1997).

La mobilitat, imprescindible per poder ser al costat dels centres de creació i distribució de la riquesa, s'ha convertit en quelcom necessari per progressar i tirar endavant els projectes de vida dels individus (Bauman, 1998). Aquesta mobilitat comporta una diversitat de formes culturals (llengua, religions, creences, valors...) en contacte.

En aquest sentit, doncs, cada vegada trobem un món més divers lingüísticament, identitariament i culturalment (Vila, Siqués i Roig, 2006). Un espai multiètnic en què cada llengua tendeix a ocupar una posició determinada i a desenvolupar funcions socials diferenciades. En aquesta recerca de l'espai propi de cada llengua, sovint es generen conflictes polítics i culturals fruit de les llengües en contacte i de la negociació

per ocupar determinats espais o territoris (Esteban, Nadal i Vila, 2007).

El Principat d'Andorra és un exemple clar d'aquesta realitat en què conviuen grups lingüístics diversos i en què cada llengua ha anat buscant la seva posició i la seva funció social². Però alhora la llengua és, i de manera especialment intensa en terres andorranes, un motiu de cohesió social i de conflicte o separació. Té la important funció de ser una «marca social» (Esteban, Nadal i Vila, 2007) que permet objectivar les diferències i les similituds entre els grups que conviuen en el mateix espai.

Com afirma Maalouf (1999), les llengües no són entitats estàtiques i fixes que s'associen a determinades identitats també perennes, sinó que llengua i identitat són fruit de les característiques socioculturals de les persones, les tradicions, les creences o les conviccions que estan en contacte. En aquest sentit podem dir que ens movem entre diverses tradicions culturals, llengües en contacte i creences en moviment. El resultat d'aquesta barreja és la identitat de l'època postmoderna.

1. Aquest article pren com a referència bàsica la recerca d'E. Margarit (2012) *L'escenari sociolingüístic dels joves escolars a Andorra*, ajut a la investigació lingüística Lúdia Armengol Vila (2010-2012), Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació i Cultura, Servei de Política Lingüística. Actualment aquest estudi es pot consultar a la pàgina web del Servei de Política Lingüística d'Andorra (<http://www.catala.ad/index.php?limitstart=5>).

2. En la recerca *L'escenari sociolingüístic dels joves escolars d'Andorra* (2012) s'analitza detalladament, a través de la percepció dels joves, la funció, l'ús i l'espai social que ocupen les principals llengües en contacte.

Tenint en compte aquests elements, ens preguntem pel cas concret d'Andorra i per com, des del punt de vista del col·lectiu d'escolars³, hem d'entendre la relació entre llengua i identitat.

Les respostes a una de les preguntes («Amb quina o quines llengües t'identifiques?») de l'enquesta de l'estudi *L'escenari sociolingüístic dels joves escolars d'Andorra* (2012) ens mostren que si bé cada una de les nacionalitats presents entre els escolars tendeix a identificar-se amb la llengua que culturalment li és pròpia (el castellà per als espanyols, el francès per als francesos...), si valorem el conjunt de les respostes i les creuem amb la nacionalitat de l'escolar, comprovem que entre la població escolar andorrana, o com a mínim entre una part important d'aquesta població, hi ha integrada una visió plural dels elements que la defineixen, elements com la llengua sentida com a pròpia, que consideren que és tant la seva llengua materna com la que utilitzen o han après al Principat. En aquest sentit, doncs, veiem que predomina una identificació lingüística plural, mostra de l'heterogeneïtat lingüística i cultural en què viuen aquests joves.

Concretament, un 24% dels enquestats⁴ considerava com a llengua o llengües d'identificació el català i el castellà, un 21% optava per «només català» i un 19% per la combinació del català, el castellà i una tercera llengua (francès, portuguès, anglès...). Per nacionalitats trobàvem que entre els andorrans i els espanyols predominava l'opció «català i castellà» (28% i 36%, respectivament); entre els alumnes francesos, un 25% va optar per escollir la combinació de castellà i francès i un 22% considerava com a llengües pròpies el català i el francès conjuntament; un 35% dels alumnes portuguesos considerava com a llengües pròpies tant el castellà com el portuguès i un 21% escollia el català, el castellà i una tercera llengua (principalment el portuguès).

L'enquesta també ens permet aportar una altra dada que ens confirmaria la hipòtesi plantejada anteriorment segons la qual no sempre hi ha una correspondència entre la nacionalitat de l'alumne i el sentiment identitari. Com afirma Maalouf (1999), l'ésser humà es mou entre diverses cultures, creences i llengües en contacte que acaben definint una identitat plural i plàstica en contínua redefinició. Si aquesta hipòtesi és vàlida en general per als individus de les societats postmodernes, ho és encara més quan parlem de joves que viuen en un context plurinacional i multicultural com l'andorrà.

Així doncs, vèiem que si bé cada identitat s'associa majoritàriament a una llengua, no ho fa de manera exclusiva. En aquest sentit, i per posar un exemple, un 84% dels alumnes que havien dit que se sentien andorrans s'identificaven amb el català, però entre aquests també en trobàvem que ho feien amb el francès (76%), amb el castellà (69%) i amb el portuguès (52%). Aquesta situació es repetia per a totes les nacionalitats destacades. Aquestes dades són, doncs, una mostra més de l'heterogeneïtat que predomina a Andorra i que, al nostre parer, és el tret distintiu que la caracteritza i que alhora l'enriqueix.

Un altre aspecte important que cal destacar en relació amb la identitat i la llengua a Andorra és la construcció del sentiment identitari andorrà i dels elements que el configuren.

Comas d'Argemir i Pujadas (1997) realitzen en aquest sentit un important treball etnogràfic en el qual, entre altres qüestions, analitzen com el procés de modernització, els canvis en l'estructura social d'Andorra i el creixement demogràfic porten a la necessitat social de definir i defensar la identitat nacional andorrana davant la gran presència de residents

3. Un col·lectiu que ha estat socialitzat en un context lingüístic plural i multicultural.

4. L'enquesta a partir de la qual es desenvolupa aquest estudi l'han respost 2.551 alumnes dels diferents sistemes educatius d'Andorra, que significa un 90% del total dels escolars de secundària del curs 2012.

estrangers. El procés de construcció nacional ha de ser entès, doncs, com afirmen aquests autors, com una defensa de caràcter simbòlic de la comunitat d'origen andorrà alhora que funciona com a mecanisme de protecció dels privilegis d'aquests individus en un context en què la població autòctona esdevé numèricament minoritària. Dins d'aquesta construcció identitària, la llengua catalana adopta un paper fonamental, i aquesta importància es manifesta, per exemple, a través de l'oficialitat del català en terres andorranes o de la creació d'un sistema escolar propi.

Ara bé, quins són els elements que, per als joves d'Andorra, configuren la identitat andorrana en el context plurilingüístic i multicultural en què viuen i s'han socialitzat? Per a un 50% dels enquestats el 2012, el sentiment d'andorranitat derivava d'haver nascut al Principat; un 41% posaven l'accent en el fet de viure al país des de molt petits; un 40% optava per l'element lingüístic (parlar català), i un 37% relacionava el sentiment identitari amb el fet de tenir la nacionalitat andorrana. Tenint en compte que aquesta pregunta era de resposta múltiple,⁵ vam poder observar que de fet un 34% dels alumnes havien escollit més d'una resposta. D'aquesta manera trobàvem alumnes que consideraven que per sentir-se andorrans era necessari, per exemple, haver nascut a Andorra i parlar català, o parlar català i viure-hi des de petits, o tenir la nacionalitat andorrana i haver nascut a Andorra...

A partir dels resultats que es van obtenir, podem donar per confirmada la hipòtesi segons la qual el sentiment identitari d'una persona respon a multitud de factors que s'interrelacionen i retroalimenten, com ara la influència de la llengua materna, el lloc de naixement, la nacionalitat... Quan aquest sentiment identitari es desenvolupa en contextos plurinacionals i pluriculturals, però alhora en un marc social que tendeix a la segmentació social com és el cas d'Andorra, ens trobem davant d'una construcció identitària particularment complexa que dóna lloc a multitud de lectures pel que fa a la creació de la línia divisòria imaginària entre els andorrans i els forans. En aquest sentit, es fa difícil dir quin dels elements que comunament acceptem que configuren l'andorranitat té un pes més important.

Aquest seria el cas del paper o el pes del català en la configuració del sentiment d'andorranitat. Com hem vist, entre els enquestats del 2012 aquesta opció va ser escollida per un 40%, ja fos de forma exclusiva o acompanyada d'altres elements. En els grups de discussió organitzats en el treball de camp *Joves i llengües d'Andorra* (Margarit i Monné, 2010) vam poder veure que, a l'hora de valorar el paper del català o el pes que té dins la identitat andorrana i la seva configuració, no hi havia un sol discurs dominant, sinó la convivència de com a mínim dos discursos divergents. D'una banda, trobàvem joves que manifestaven els seus dubtes sobre el pes real del català dins d'aquesta identitat, ja que consideraven que no era un element tan bàsic, alhora que qüestionaven que parlar català a Andorra tingués a veure amb el fet de sentir-se andorrà. D'altra banda, vèiem que per a alguns joves el català era un element bàsic i indeslligable de la identitat andorrana.

Si tenim en compte aquestes divergències, i el fet que parlar català no va obtenir el percentatge més alt en el qüestionari realitzat a *L'escenari sociolingüístic dels joves escolars d'Andorra* (2012), podem reprendre la hipòtesi de la coexistència de dos visions en certa manera confrontades sobre els elements que configuren la identitat andorrana. Una de les visions defensaria el català com a element bàsic en aquesta identificació, coincidint amb un discurs de caràcter assimilacionista de la integració dels immigrants a Andorra, i l'altra es basaria més en elements d'interacció constants entre una població caracteritzada per la pluralitat nacional i lingüística.

Aquestes observacions coincideixen en certa manera amb el discurs d'autors com Fernández (2000), que consideren que la parla i els usos lingüístics d'una llengua són sem-

5. Els alumnes tenien la possibilitat d'escollir una o més opcions de resposta

pre origen d'un determinat tipus específic d'identitat social que podem denominar *identitat lingüística*. Si observem la societat podem veure que existeix una identitat social específica el contingut de la qual és purament lingüístic. És a dir podem trobar individus que poden sentir que pertanyen a un determinat col·lectiu que parla de la mateixa manera que ells (sentir-se andorrans pel fet que parlen català i s'identifiquen amb aquesta llengua). Ara bé, com assenyalava Fernández, si considerem una relació directa i necessària entre la llengua i la identitat ètnica o nacional d'un col·lectiu, podem caure en un reduccionisme, ja que estem identificant la identitat ètnica o nacional d'un col·lectiu amb la identitat lingüística. Aquest seria el cas de joves portuguesos o francesos que no s'identifiquen amb la seva llengua materna o no ho fan exclusivament, o bé d'aquells andorrans que poden sentir-se identificats amb el català però sense oblidar el castellà o el francès.

En altres paraules, com assenyalen Lapresta i Huguet (2006), la llengua sempre és font o origen d'un determinat tipus específic d'identitat social, la identitat lingüística, però no necessàriament és també l'origen d'un altre tipus d'identitat social com l'ètnica o nacional. Aquesta diferenciació que estableixen els autors no comporta que no s'accepti que existeixin molts col·lectius ètnics o nacionals en els quals la llengua s'ha convertit en la font de la seva identitat. Ara bé,

per Lapresta i Huguet cal tenir en compte que el fet que una llengua vagi més enllà de la seva funció comunicativa i es converteixi en un símbol d'identitat ètnica o nacional s'ha d'entendre com una relació socialment construïda, que té l'origen en una determinada tradició de pensament i que persegueix uns objectius concrets. Tenint en compte aquest punt de vista, i acceptant que moltes vegades, efectivament, es dona aquesta relació entre identitat lingüística i identitat nacional o ètnica, hem de preguntar-nos quin és el paper que adopta una llengua en la construcció d'una identitat ètnica o nacional en les situacions o contextos en els quals la llengua es converteix en la font d'aquesta identitat. De nou, en el cas d'Andorra hauríem d'analitzar com ha estat tradicionalment el procés d'andorranització, i per tant quines característiques socials, econòmiques, demogràfiques i polítiques hi ha hagut al darrere d'aquesta identificació.

Així doncs, hem d'entendre la identificació identitària dels joves escolars d'Andorra des d'una perspectiva global, heterogènia i altament plàstica que trenca l'esquema teòric rígid utilitzat tradicionalment i que lliga els individus d'un país determinat a una llengua, a una nacionalitat i a una identitat. Els processos identitàris en contextos multiculturals i plurilingüístics són força més complexos que aquest tipus d'esquemes reduccionistes.

BIBLIOGRAFIA

- BAUMAN, Z. (1998). *Globalization: The human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. (1997). *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido*. Barcelona: Paidós.
- COMAS D'ARGEMIR, D.; PUJADAS, J. J. (1997). *Andorra, un país de frontera. Estudi etnogràfic dels canvis econòmics, socials i culturals. Andorra: Govern d'Andorra*. Ministeri d'Afers Socials i Cultura; Barcelona: Alta Fulla.
- ESTEBAN, M.; NADAL, J. M.; VILA, I. (2007). «El papel de la lengua en la construcción de la identidad: un estudio cualitativo con una muestra multicultural». *Glossa. An Ambilingual Interdisciplinary Journal*, 2, p. 23-53.
- FERNÁNDEZ, M. A. (2000). «Cuando los hablantes se niegan a elegir: monolingüismo e identidad múltiple en la modernidad reflexiva». *Estudios de sociolingüística*, vol. 1, núm. 1, p. 47-58.
- LAPRESTA, C.; HUGUET, A. (2006). «Identidad colectiva y lengua en contextos pluriculturales y plurilingües. El caso del Valle de Arán (Lleida, España)». *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, vol. LXIV, núm. 45 [setembre-desembre 2006].
- MAALOUF, A. (1999). *Les identitats que maten. Per una mundialització que respecti la diversitat*. Barcelona: La Campana. (Obertures; 4)
- MARGARIT, E.; MONNÉ, A. (2010). *Joves i llengües a Andorra*. Ajut a la investigació lingüística Lídia Armengol Vila 2006. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri d'Educació i Cultura. Servei de Política Lingüística; Premsa Andorrana.
- MARGARIT, E. (2012). *L'escenari sociolingüístic dels joves escolars a Andorra*. Ajut a la investigació lingüística Lídia Armengol Vila 2010-2012. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri d'Educació i Cultura. Servei de Política Lingüística.
- VILA, I.; SIQUÉS, C.; ROIG, T. (2006). *Llengua, escola i immigració: un debat obert*. Barcelona: Graó.